

Poc s'imaginava Maria Aurèlia Capmany que la seva autèntica vocació de docent, exercida a Badalona entre 1944 i 1956, ens duria avui a aquí, a l'*Espai Betúlia. Centre de la Paraula i les Lletres* de la ciutat de Badalona. Un centre cultural dedicat exclusivament al món de la paraula i les lletres, en el sentit més genèric, i d'interrelació entre la paraula i les altres disciplines artístiques, i que du el nom de la seva novel·la *Betúlia* (1956). Una novel·la convertida avui en el llegat de la "senyoreta Capmany" com l'anomenaven els seus alumnes —alguns d'ells encara vius avui i usuaris fidels d'aquest centre cultural—, perquè amb els anys l'hem sabut col·locar, com li pertany, dins la categoria de tot allò que forma part de l'imaginari col·lectiu d'un poble, és a dir, que ens identifica com a grup per la nostra pertinença al lloc o a la vivència.

Maria Aurèlia Capmany ens va regalar una novel·la de postguerra, una novel·la plena de les seves pròpies vivències a la ciutat de Badalona, ciutat convertida en el relat en una *Betúlia* assetjada per les lleis dels vencedors de la Guerra Civil. Per tant, Capmany ens va llegar la seva literatura, patrimoni intangible però amb uns referents reals i molt propers, i la ja mítica i llunyana *Betúlia* és avui un dels nostres Espais Escrits, com ho són també el Manelic i la Marta que interpretaven Enric Borràs i la Margarida Xirgu en la companyia de teatre amateur del Centre Catalanista Gent Nova de Badalona a inicis de segle XX, els poemes d'Antoni Bori i Fontestà, el poema visual que Joan Brossa dedicà a la Badalona industrial, el que dedicà Jordi Sarsanedas a *El pont del petroli*, o el poema *El meu poble i jo* que Salvador Espriu va escriure per l'homenatge del centenari del naixement de Pompeu Fabra, celebrat al Teatre Zorrilla de Badalona el 1968. I encara, més recentment, les novel·les de Julià de Jòdar que ens parlen d'una Badalona molt propera a la *Betúlia* de Capmany, perquè són novel·les que situen l'acció en la mateixa època però amb protagonistes molt diferents, mentre Capmany s'ocupa de la classe badalonina benestant d'aquell moment, Jòdar retrata amb destresa el proletariat i els personatges més marginals de la postguerra. La llista és molt més llarga, els exemples aquí exposats són només una petita mostra.

Però, i per quin mecanisme, també intangible, es converteixen tots aquests referents en part de la nostra identitat col·lectiva com a badalonins i com a individus que ens sentim inclosos en la comunitat cultural catalana? No cal dir que allà on diem Badalona podem dir Móra d'Ebre, Folgueroles, Palafrugell, Illa, Sueca, El Vendrell, Binissalem o tot el territori català, el gran Mapa Literari dels Espais Escrits.

L'*Espai Betúlia* va néixer el 2007 amb la intenció d'esdevenir un equipament cultural de referència en matèria de lletres per a la ciutat de Badalona, però també amb una important vocació supramunicipal.¹ En realitat el projecte Betúlia es gesta a finals de la dècada dels noranta i respon a una profunda reflexió sobre el paper de la paraula en la societat actual, però també al convenciment que el món de la paraula, les lletres i el pensament, i la seva interrelació amb les altres disciplines artístiques —i amb el món en general—, són el fonament de la identitat i l'única possibilitat de perviure en el món globalitzat del segle XXI. L'obra dels nostres escriptors, els espais escrits del nostre imaginari col·lectiu, amb especial atenció al fenomen local, però

---

¹ . *Projecte Espai Betúlia Centre Cultural de la Paraula i les Lletres. Biblioteca de Can Casacuberta*, Ajuntament de Badalona, Àrea de Cultura, Joventut i Solidaritat, abril 2003.

sempre des d'una òptica nacional, són l'eina que la proposta cultural de l'*Espai Betúlia* assumeix com a motor per a la dinamització cultural del territori, el de la pròpia ciutat i el de tots els que s'acosten fins aquí des de fora d'ella.

Però l'*Espai Betúlia* neix també de l'impuls i el creixement de la *Biblioteca Central Urbana de Badalona Can Casacuberta* fins a uns límits que feien replantejar-se el model bibliotecari, i aspira a ampliar l'oferta bibliotecària creant un gran complex cultural dedicat a la paraula, com n'hi ha d'altres a la ciutat de Badalona dedicats al patrimoni històric (*Museu de Badalona*), a la música (*Patronat de la Música de Badalona*), o a les arts escèniques (*Xarxa de Teatres Municipals*). La singularització ha estat l'aposta de l'Ajuntament de Badalona davant el veïnatge d'una gran capital amb una reconeguda tendència a l'absorció —que no sempre integració—, de les propostes culturals generades des del seu l'entorn.² La proposta en si no implica una novetat, altres ciutats de l'entorn metropolità presenten propostes singulars que les identifiquen: el *Museu de la Indústria i el Tèxtil* de Terrassa, el *Mont Sant Benet* de Manresa, *La Farga* de l'Hospitalet de Llobregat o el *Mercat de Música Viva* de Vic, i tant d'altres. D'aquesta petita tria cal destacar la convivència de la iniciativa pública amb la iniciativa privada. A hores d'ara tots sabem que la gestió cultural no sobreviurà, amb el nivell d'exigència actual, sense la participació o el mecenatge de l'empresa privada.

Totes les ciutats tenen dret a tenir una participació activa en la seva cultura, a aportar allò que les identifica i que poden compartir amb el conjunt de la comunitat cultural a la qual pertanyen. I les administracions centrals han d'aprendre a ser una mica menys paternalistes i absorbents, a assumir com a pròpies les ofertes que li arriben de pobles i comarques, a respectar-les i a potenciar-les i vetllar pel seu desenvolupament i difusió en el conjunt del territori.

L'*Espai Betúlia* neix, també, com a resposta a l'actual crisi d'alguns models d'equipaments culturals sorgits entre les dècades dels anys setanta i vuitanta. Els antics Casals de Cultura i Casals de Joves foren substituïts per una nova fórmula que pretenia reunir a tots els públics possibles en un únic equipament de caràcter sociocultural i intergeneracional, els Centres Cívics. Un model que era nou i que responia a un moment explosiu de necessitat d'una presència cívica i activa, i a les ganes de participació per part de la societat civil. Un model que avui ja està esgotat, però que no acaba de morir-se del tot perquè no sembla que ningú es plantegi una revisió a fons d'aquest model d'equipament, o simplement perquè canviar el mapa d'equipaments culturals requereix un esforç econòmic que les administracions no estan disposades a assumir. Els Centres Cívics d'avui són uns centres més socials que culturals, més o menys deteriorats en la seva essència, i que en alguns casos sobreviuen gràcies a fórmules i apostes personals d'algun gestor il·luminat que aconsegueix tirar-los endavant amb un mínim de dignitat.

D'altra banda, si ens acostem als Centres per a persones de la tercera edat, Casals per a la Gent Gran o Casals d'avis —les denominacions poden ser més o menys ridícules segons el lloc—, ens trobem amb una situació desoladora, perquè és un model molt poc qüestionat, excepte per les persones majors que en fan ús, és clar. Cada vegada són més buits perquè la població gran d'aquest país també ha assolit la majoria d'edat, i

---

². Sobre la difícil relació de Barcelona, com a suposada capital cultural catalana, amb la resta del territori és molt recomanable l'excel·lent article de l'escriptor Lluís Calvo, *Barcelona: centre i perifèria*, dins el monogràfic de la revista *Cultura, Barcelona, capital de la cultura catalana?*, núm. 4 (juliol 2009), p. 116-135.

tothom no es conforma amb una partida de cartes o de dòmino, activitats absolutament lícites però que no omplen la vida de ningú.

Només un equipament cultural s'ha salvat de la crisi de models i ha estat capaç de reinventar-se. En els darrers vint anys hem assistit a una progressió espectacular de la biblioteca pública que l'ha convertit, per mèrits propis i sense pal·liatius, en l'equipament cultural de referència. No és discutible l'acceptació de la biblioteca pública com a equipament cultural de proximitat al ciutadà, ni la labor ingent que el personal que hi treballa ha realitzat i realitza al capdavant de les biblioteques, moltes vegades amb més ganes i energia que no pas mitjans ni previsions a llarg termini. Tant ha estat l'èxit que els polítics s'han arribat a convèncer de la necessitat del servei, i a hores d'ara és difícil trobar un alcalde que no lluiti per aconseguir una biblioteca nova per a la seva ciutat, o un regidor/a que no reivindiqui una biblioteca per un poble que no arriba als 5.000 habitants que estipula el Mapa de Lectura Pública que són necessaris per gaudir del servei bibliotecari estable. Tant ha estat l'èxit que les biblioteques s'han convertit en un servei imprescindible que no s'escapa a la demagògia política: han de restar obertes en diumenge per tal de complir amb el lleure familiar; han de restar obertes fins a la matinada per auxiliar els estudiants que no tenen un lloc per estudiar a casa seva; a les tardes fan de guarderia mentre els pares no retornen de la seva jornada laboral i passen per la biblioteca a recollir els fills; i encara complementen el pla de lleure necessari amb una àmplia gamma de serveis de dinamització cultural per a la tercera edat.

Quan es generen serveis en èpoques de bonança econòmica no es tendeix a pensar en la necessitat de mantenir-los amb tot i les cíclics i successives crisis econòmiques. Els equipaments bibliotecaris actuals comporten una despesa pública molt considerable, no és en absolut discutible que les administracions dediquin aquests diners i molts d'altres a les biblioteques, però sí que en comptes de compensar dèficits de fons i de col·lecció, de renovació de mobiliari i materials informàtics, o bé de manteniment d'edificis (ai las! El manteniment dels edificis!), es destinin els recursos a obrir les biblioteques en diumenge per oferir serveis de dinamització, o bé a mantenir les biblioteques obertes fins la matinada per als estudiants que ja disposen d'un servei bibliotecari especialitzat, les infrautilitzades biblioteques universitàries.

Però cal demanar-se també si l'èxit d'aquest model de biblioteca pública no està directament relacionat amb el fracàs d'altres models d'equipaments culturals, com ara els centres cívics o els casals de la gent gran; i també, per què no, amb una manca endèmica de serveis bàsics com les biblioteques escolars, o de la manca d'unes suposadament imprescindibles "aules d'estudi". Les sales infantils de les biblioteques s'omplen a les tardes de nens i nenes que surten de l'escola i van directes cap a la biblioteca —seguint instruccions paternals—, i romanen allà fent els deures escolars o passant el temps com poden en tres llargues hores diàries de biblioteca pública obligada per necessitat familiar. Molt probablement, l'infant que utilitza la biblioteca amb aquests condicionants serà un futur jove que subratllarà apunts amb els auriculars a les orelles a la sala d'adults d'aquí a pocs anys, i això, és clar, sense tocar un llibre dels prestatges, que vol dir sense fer ús del servei bibliotecari. Caldria plantejar-se si aquesta és l'educació d'hàbits de lectura i d'ús de la biblioteca que volem per als nostres infants i joves. I de passada, també podríem demanar-nos, i arribat el cas fins fer el suggeriment oportú als nostres polítics, perquè es fixin més en la situació deplorable de les biblioteques escolars.

La biblioteca pública ni pot ni ha de respondre a tots els déficits estructurals del país, la biblioteca pública és essencialment un servei d'informació i documentació, aquesta és la primordial raó de la seva existència i així ho recull el Manifest de la Unesco per a la biblioteca pública (1994). Si des de les administracions es donen missatges equivocats es recullen respostes autoritzadament equivocades, s'està generant una confusió que perverteix els usos dels equipaments i vicia els hàbits dels usuaris. La confusió actual és tal que si omplim un centre cívic de prestatges amb llibres gairebé que haurem aconseguit una biblioteca pública. L'exemple és deliberadament esperpèntic, però la idea que estem donant al públic s'hi aproxima.

En el món actual, canviant en essència, i en què la informació es multiplica en quantitats astronòmiques i amb una rapidesa aclaparadora, és més necessària que mai la funció d'un servei d'informació de qualitat i democràtic, i que només pot exercir amb rigor i professionalitat la biblioteca pública. En comptes de garantir les necessitats informatives que genera la nova societat, la nostra biblioteca pública està distreta amb els serveis de dinamització, uns serveis de dinamització que tenen en origen l'objectiu de dinamitzar la lectura, però que actualment estan tan desvirtuats que a una biblioteca es poden realitzar des de tallers de Feng-shui, tarot, cineclubs, tallers de ritme, xerrades sobre les flors de bach, osteopatia, flexibilitat i fins tallers de tècniques de relaxació! I tot això no és més propi d'una secció social d'associació de veïns? (Model, per cert, que també precisa d'una revisió urgent, a risc de quedar-se sense socis perquè estan desapareixent les generacions que van fundar les primeres associacions veïnals). Les biblioteques actuals estan seguint la línia evolutiva dels Centres Cívics i comencen a desequilibrar aquell binomi perfecte entre social i cultural, per decantar-se clarament cap a la part social.

Insisteixo, vull deixar molt clar que no estem qüestionant les biblioteques públiques com a equipament de proximitat al ciutadà, ni la gran tasca que han fet i que fan encara, però sí que cal plantejar-se seriosament si l'exploració del model no ha de reformular alguns dels seus usos, i s'han d'efectuar variacions per sobreviure i no caure en el deteriorament d'altres models d'equipaments culturals. Dit ràpidament, per no morir d'èxit.

L'Espai Betúlia pretén donar resposta a algunes d'aquestes qüestions, neix d'una estreta vinculació amb la *Biblioteca Central Urbana Can Casacuberta* i complementa els serveis dels usuaris lectors amb activitats destinades al foment de la lectura, a la difusió de la literatura, a incrementar els hàbits de consum cultural, a contribuir en el coneixement i l'aprofundiment que el públic té dels nostres escriptors, a desvetllar l'interès per la literatura en general, a potenciar l'intercanvi amb altres literatures, a fomentar l'expressió de les altres disciplines artístiques en relació amb la paraula, a fomentar el treball col·lectiu entre artistes i escriptors, a acollir les propostes d'entitats i persones que necessiten un suport per desenvolupar les seves capacitats creatives i, finalment, per projectar i compartir, si és possible, els resultats de la nostra proposta més enllà dels límits territorials estrictes del municipi col·laborant amb altres entitats i institucions.

Però *L'Espai Betúlia* és un projecte cultural que pot abastar una petita part de la creativitat i la vitalitat d'una ciutat com Badalona, i acollir una mínima part de propostes que ens vénen de fora, una selecció que considerem interessant per al nostre públic i que nosaltres no podem produir, no cal produir-ho tot, cal dialogar amb les altres institucions i entitats per tal de crear xarxa i bellugar les propostes d'uns i d'altres arreu del territori. *L'Espai Betúlia* necessita, per tant, coexistir, compartir i intercanviar amb Centres Cívics —o

com es digui en un futur, esperem que pròxim, el model d'equipament que acabi sorgint d'aquesta crisi actual—, precisa de la relació amb la biblioteca pública, amb els centres escolars, amb qualsevol altre centre, institució o entitat amb capacitat creativa i que tingui vitalitat. L'*Espai Betúlia* és tan sols un projecte més en el complex entramat de la cultura actual.

Creiem sincerament que l'encert i l'acceptació de l'*Espai Betúlia* rau en haver estat un projecte pensat i madurat molt abans de posar-lo en marxa, això que hauria de ser una condició si ne quan no per qualsevol projecte que pretenguéssim iniciar no és, en canvi, el més habitual. Es construeixen grans edificis amb unes característiques arquitectòniques cada vegada més estrambòtiques, i després es pensa en el possible pla d'usos per a l'equipament, en els recursos materials i econòmics, i en darrera instància en el personal que ho pot tirar endavant. Hem d'assenyalar, doncs, l'encert del que era aleshores el director de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Badalona, Joan Mayné, actual director del Museu de Badalona, perquè ell és l'ideòleg del projecte i per haver estat prou hàbil per crear un grup de tècnics capaços de donar-li forma i contingut.

Una vegada posat en marxa no hi ha cap fórmula secreta ni meravellosa per atraure al públic, quan la feina està pensada en base al territori i s'adreça a un públic genèric, sense distincions enutjoses i més pròpies d'èpoques passades, la identificació entre l'oferta i la demanda s'equilibra. Qualitat, serietat i dignitat són les característiques bàsiques de qualsevol oferta cultural que pretengui seduir mínimament el públic, tampoc no és cap secret. No abaratir el projecte, no descafeïnar-lo ni desvirtuar-lo conservant la seva essència, sense esdevenir miops ni perdre de vista les grans oportunitats, perquè són les grans oportunitats dels usuaris, i és en ells que cal pensar quan es programa, en el que saben i en el que no saben, i en allò que nosaltres sabem que malgrat la desconexió els pot interessar i agradar. L'usuari que marxa satisfet gairebé sempre retorna.

No se'ns acuden més ni millors motius per explicar per què ens vam presentar en el primer seminari d'Espais Escrits, a Vilanova i la Geltrú, el 2005, amb un projecte sota el braç i afirmant que l'*Espai Betúlia* volia ser part d'Espais Escrits Xarxa del Patrimoni Literari Català, una associació tot just fundada aquell estiu i que, de seguida, vam entendre que havia de constituir per a nosaltres un grup de treball i d'intercanvi, on ens sentim representats i al qual creiem poder aportar alguna cosa.

El balanç que fem en tres anys i mig d'experiència és altament positiu, hem col·laborat amb un nombre considerable d'entitats i institucions (IEC, ILC, Fundació Palau i Fabre, Fundació Brossa, Fundació Lluís Carulla, Residència de Estudiantes de Madrid, la revista *Serra d'Or*, l'Associació Cultural de Poesia Pont del Petroli, "Els Julilos" de la UB, Taller BDN, Fundació "Lo Pardal" d'Agramunt, CLijCAT, la Càtedra Mari Àngels Anglada de la Universitat de Girona, la Fundació Mercè Rodoreda, CNL, Política Lingüística, Fundació Joan Pong, Òmnium Cultural, etc.), s'han exhibit en aquesta sala 23 exposicions, els llibreters de la ciutat en fan ús de manera normalitzada, les entitats de la ciutat i, algunes de fora, vénen a presentar les seves propostes i fan ús de les instal·lacions. I, sobretot, hem comptabilitzat (a la baixa) unes 27.000 visites entre el gener de 2008 i el juliol de 2010. Sense que les estadístiques ens enlluernin i sempre relativitzant-les, la resposta del públic a una proposta que en principi tothom entenia com a minoritària, i que fins algú ens havia dit que era elitista, ens fa creure que ha estat plenament acceptada a la ciutat de Badalona i que, a més, comença a atraure usuaris de fora del municipi. Per tant, ens satisfà pensar que hem consolidat l'oferta, la qual cosa vol dir que quan algú es refereix en aquesta ciutat a una possible activitat relacionada amb el món de la paraula i les lletres s'adreça a l'*Espai*

Betúlia per cercar suport i col·laboració. Entenem que això és ser eina, per a que els altres desenvolupin els seus projectes creatius, alhora que motor amb capacitat d'interactuar amb i en el territori.

L'atenció d'altres institucions com la Fundació Pi i Sunyer i la Diputació de Barcelona, que han inclòs L'*Espai Betúlia* —també alguna de les activitats que es realitzen a la Biblioteca de Can Casacuberta—, en el seu Banc de Bones Pràctiques d'experiències innovadores de govern i de gestió de l'àmbit local, ens confirma des de l'exterior, la consolidació del projecte Betúlia.

Ara cal acabar d'arrodonir aquelles coses que no hem aconseguit en tres anys i mig, solucionar problemes que són bàsicament d'infraestructures, i altres que tenen més a veure amb la gestió de l'Ajuntament que no pas amb la nostra gestió directa. Però també se'ns plantegen reptes nous que es deriven de la feina feta. Cal trobar la manera de mantenir els nivells de qualitat de les activitats quan els pressupostos baixen de manera continuada, enguany hem tingut un 35% menys de pressupost que l'any inicial, i molt probablement l'any vinent serà un 55% menys. Cal saber mantenir la gran demanda de serveis i activitats que tenim amb el mateix personal, que vol dir que s'han de començar a filtrar les sol·licituds encara més, perquè hem de ser conscients de les nostres possibilitats humanes i materials. I, en darrer terme, deixo només apuntada una qüestió que ens treu la son i que es desprèn de l'experiència d'aquests anys, es precis que l'*Espai Betúlia* trobi una nova fórmula de gestió. Fundació, organisme autònom, empresa municipal, patronat, etc., perquè la gestió de l'equipament dins dels encotillaments propis del sistema administratiu i financer d'un Ajuntament gran, com el de Badalona, fan molt difícil el funcionament diari i la gestió de les petites coses, però també complica molt l'existència dels que hi treballem i obliga a subcontractar els serveis a empreses externes, la qual cosa comporta un suplement de costos que no es podrà mantenir si els pressupostos continuen baixant de manera progressiva, dos i dos fan quatre, fins i tot en l'any de la capital de la cultura catalana a Badalona.

Se li va prometre a la ciutadania de Badalona un equipament cultural significatiu i de qualitat que amb l'esforç de moltes persones s'ha fet realitat. A hores d'ara la paraula *Betúlia* vol dir moltes més coses de les que va escriure Capmany a la seva novel·la, *Betúlia* és a Badalona sinònim de patrimoni i territori, d'experiència viscuda de manera col·lectiva, de signe d'identitat que nosaltres volem compartir amb la resta de la comunitat cultural catalana, el repte no és petit, però de ganes tampoc no en manquen.

Isabel Graña i Zapata

Badalona, 5 de novembre de 2010